

A realitás illúziója vagy az illúzió realitása?

Az Aczél Petra és Veszelszki Ágnes által szerkesztett *Deepfake: A valótlan valóság* című könyvről

Szabó Kincső

Nemzeti Közszerzői Egyetem

A biztos bizonytalan korszakát írjuk. Thomas Fuller jól ismert, „Seeing is believing”, vagyis „Hisszük, ha látjuk” mondása joggal vonható kétségbe, hiszen a digitális kommunikációban már nemcsak szavak szintjén tudjuk torzítani a valóságot, hanem a vizuális ábrázolás segítségével is. Ezzel megkérdőjelezhetővé válik minden, amit látunk. „Egyre nehezebb felismerni a különbséget valós és virtuális között, a ránk gyakorolt hatásuk könnyen odavezethet, hogy elveszítjük a megbízható források azonosíthatóságának képességét” – írja Koltay András és Szadai Károly a *Deepfake: A valótlan valóság* című kötet köszöntőjében (7. o.). Az Aczél Petra és Veszelszki Ágnes által szerkesztett kötet tizennégy szerzője a *deepfake*-et, vagyis az ultrarealisztikus, gépi tanuláson alapuló videomanipuláció jelenségét vizsgálja: bemutatja a technológiában rejlő lehetőségeket, tudományos alkalmazhatóságát, illetve rámutat a lehetséges veszélyekre is.

A kötet öt fő tartalmi egységből áll, így különböző megvilágításban olvashatunk a *deepfake*-technológia meghatározásáról, a vizuális manipulációról, illetve a jelenséggel kapcsolatban felmerülő jogi, etikai és pszichológiai dilemmákról.

Az első fejezetben három tanulmány kapott helyet. Veszelszki Ágnes, Aczél Petra és Mezriczky Marcell kommunikációtudományi szemzőből közelíti meg és értelmezi a *deepfake*-et. Veszelszki három névutópárral (elől–felé, mellett–ellen, alapján–nélkül) jellemezhető dilemmát helyez előtérbe, és az alábbi három kérdésre keres választ: Milyen előnyei és hátrányai vannak a kép- és arcfelismerésnek, a hangklónozásnak és a gépi alkotásnak? Melyek a *deepfake*-technológia előnyei és veszélyei? Milyen hatásai lehetnek az információmanipulációnak? Aczél Petra a *deepfake*-et a hazugság egyik formájaként határozza meg. Mint írja: „A *deepfake* törbe ejti, elrabolja a személyiséget” (38. o.). Hozzáteszi, hogy a jelenség nem új: a latin *plagiare* szó eredetileg emberrablást, plágiumot jelent. A szerző úgy érvel, hogy a megtévesztés és a hazugság az emberi interakciók sajátossága, mégis nehezen ismerjük fel. Aczél rávilágít arra is, hogy a Herbert Paul Grice (1989) társalgási maximái, David B. Buller és Judee K. Burgoon (2004) személyközimegtévesztés-elmélete, illetve Paul Ekman és Wallace V. Friesen (1969) nem nyelvi szivárogtatásról szóló kutatása is segítségünkre lehet a *deepfake*-videók elemzésében, hiszen a nonverbális kommunikáció elárulhatja a megtévesztési szándékunkat. Mezriczky Marcell a *deepfake*-jelenség sajtórepresentációját vizsgálja. Úgy érvel, hogy a *deepfake* értelmezéséhez nagyban hozzájárulnak az online sajtó által használt narratívák, konceptuális keretek is. Abban az esetben, amikor a sajtó nagyobb mértékben él az úgynevezett veszélynarratívákkal, és ezzel egy időben háttérbe szorulnak a pozitív értelmezések, a befogadó viszonyulása is negatív irányt vesz, vagyis inkább fenyegetésként tekintünk a *deepfake*-technológiára. Mezriczky kutatásából az derül ki, hogy az általa vizsgált időszakban a „kiberbiztonság”, a „szórakoztatás”, a „bűncselekmény” és a „fake news” témák határozták meg a leginkább a magyar társadalomban a *deepfake*-kel kapcsolatban kialakult diskurzust.

A kötet második, információs technológiára és kiberbiztonságra épülő fejezetét Keleti Arthur tanulmánya nyitja. Keleti főként filozófiai megközelítésből vizsgálja a szóban forgó technológiát, és az alábbi kérdéseket fogalmazza meg ezzel kapcsolatban: Mi az igazság? Miben bízhatunk? Mi számít hitelesnek? A szerző úgy véli, hogy az általunk vélt igazság és az egy képen alkalmazott technológia gyakran nem hiteles észlelést eredményez a befogadóban, épp ezért kihívás fölülírni a gyakran ösztönösen kialakult „hiszem, ha látom” paradigmát. A következő tanulmányban Szabados Levente kutatása olvasható, aki kvalitatív és kvantitatív módszerekkel is

vizsgálta a deepfake-et. Szabados a következő szimbolikus gondolattal zárja sorait: „Ideje készülni. Semmi nem az, aminek látszik” (100. o.). A fejezet Krasznay Csaba írásával zárul, aki a kiberbiztonsági intézkedésekre hívja fel az olvasó figyelmét. Krasznay úgy érvel, hogy a deepfake infokommunikációs eszközként is értelmezhető, hiszen egyre több a technológia által generált, kártékony kódok terjesztésével összefüggő kibertámadás.

A harmadik fejezet jogi tematikáját Lendvai Gergely Ferenc írása nyitja, aki a deepfake jogi szabályozását járja körül, és a szólásszabadsággal és a véleménynyilvánítási szabadsággal kapcsolatban felmerülő kérdéseket vizsgálja. A számos kreatív példa és jogi tényező mellett a szerző kiemeli, hogy a „deepfake-készítő közöl”, vagyis „a szólásszabadsághoz való jogát gyakorolja” (123. o.). Lendvai azt javasolja, hogy a jogi eljárásokban alkalmazható dermesztő hatást (*chilling effect*) érdemes lenne nulladik pontként bevezetni, amely korlátozhatja, akár tilthatja az ironikus, sértő deepfake-tartalmak megjelenését. Ebből adódóan felmerülnek az adatvédelemmel és a GDPR-ral kapcsolatos kérdések is, amelyeket Eszteri Dániel fogalmaz meg a következő tanulmányban. Nemzetközi deepfake-videók példáján keresztül óva inti az olvasót, és úgy érvel, hogy a deepfake-technológia jó és rossz célokra egyaránt felhasználható. Eszteri szerint javasolt az ilyen technológiát alkalmazó szoftverek tanítása, illetve helyes alkalmazása. A fejezetet záró tanulmányt Miklós Gellért írta, aki szerint a deepfake jelentőségét az is mutatja, hogy az Európai Uniót is jogszabály-módosításra készítette a társadalmi érdekek védelme érdekében.

A kötet harmadik fejezete az influenszerekről, a digitális véleményvezéerekről szól. Gocsál Ákos a virtuális személyek manipulált beszédét elemezi, s kiemeli, hogy abban az esetben, ha férfi és női szintetizált hangokat hallunk, a női hang kedvezőbb benyomást tesz ránk, sokkal meggyőzőbbnek, őszintébbnek véljük azt. A második tanulmányban Guld Ádám az influenszermarketinget vizsgálja, s esettanulmányok segítségével mutat rá arra, hogy a PR- és marketingszakma is előszeretettel használja a deepfake adta lehetőségeket a szépségiparban. A fejezetet Horváth Evelin szépségideál-elemzése zárja, aki áttekinti azokat a mesterséges intelligencián alapuló képalkotó szoftvereket, amelyek hatást gyakorolhatnak egy személy önképére és szépségfelfogására.

A könyv negyedik fejezetében pszichológiai és pedagógiai témájú tanulmányokat olvashatunk. Tari Annamária a manipulált képek és videók lélektanát vizsgálja, s bemutatja, milyen hatást gyakorolnak a hangvezérelt okos-eszközök a gyermekekre, miként hat az online tér az énfunkcióra, és miért definiálható agresszívként a virtuális tér. Tari kiemeli, hogy az online világban megtapasztalható „sosem kell egyedül lennem” érzés könnyen rabul ejti a közösségi média – főként fiatal – felhasználóit. A fejezet és egyben a kötet záró akkordját Kárpáti Andrea adja meg, aki megfogalmazza a sokakban felmerülő kérdést: Mit tehet a tanár? Avagy milyen hatással van a deepfake az oktatásra, veszélyben érezheti-e magát az oktató? Milyen eljárás javasolt egy hallgató számára, ha manipulált képeket kíván bemutatni egy egyetemi órán? A szerző szerint a kritikus gondolkodás és a médiatudatosság kulcsfontosságú kompetencia ebben a kérdéskörben, mert elengedhetetlen felismerni, értékelni, ellenőrizni, majd helyesen használni a manipulált tartalmakat.

Az Aczél Petra és Veszelszki Ágnes által szerkesztett *Deepfake: A valótlán valóság* című könyv interdiszciplináris jelleggel, több oldalról vizsgálja, értelmezi és mutatja be a kortárs médiakörnyezet egyik technológia újítását, a deepfake-et. A könyv azt sugallja, hogy a deepfake egy új típusú kommunikációs lehetőség az egyén számára, ám a szerzők óvatosságra, médiatudatosságra, etikus magatartásra és hitelességre ösztönöznek. A kötetben szereplő tanulmányok tudományos igénnyel megírt munkák, így nyelvezetük és a gyakran előforduló tudományos szakkifejezések miatt elsősorban szakemberek, kutatók és egyetemi hallgatók számára ajánlott olvasmány. Emellett hasznos kézikönyvként szolgálhat a deepfake-technológia iránt mélyebben érdeklődők számára. (Aczél Petra & Veszelszki Ágnes: *Deepfake: A valótlán valóság*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023, 284 oldal, ISBN: 978 963 556 460 6, 4550 Ft)